

NAČELA RATOVANJA: ASPEKTI PREOBLIKA I ZASTARIJEVANJA

Ivo Paić

UDK: 355.01

Izvorni znanstveni rad
Primitljeno: 10. 04. 2000.
Prihvaćeno: 09. 05. 2000.

Sažetak

Problem ovoga istraživanja je neprevladano uvjerenje da unatoč promjenama zbilje rata i ratovanja vlada postojan odnos načela i te promjenjive zbilje. A vodeće je pitanje: je li to uvjerenje pokazatelj zastarijevanja mišljenja načela i neprimjerenosti tih konstrukcija zahtjevima promijenjene "slike rata", pa dijelovi njihova sadržaja pripadaju prošlosti. Izdvojene su dvije perspektive spoznavanja aspekata zastarijevanja. Jedna se otvara radikalnim prodorom vremena u načela: "natjecanje u vremenu" postaje središnji pojam manevarskoga ratovanja. Autor poopćuje taj pojam na cjelinu ratne zbilje. Pokazuje da se u krug natjecanja u tempu - višekratnim nadolaskom na momente procjenjivanja, orijentiranja, odlučivanja i djelovanja - uvlače, mijenjaju i zastarijevaju tradirane konstrukcije načela (egzemplarno: "manevar"). Druga perspektiva obuhvaća probleme i posljedice nejasnih granica pojava u zahvatu doktrina sukoba niskog intenziteta (semantičke sfere, semantička polja); potom, preoblike i zastarijevanja načela uvlačenjem logike vojnoga u gramatiku političkog, posebice u strategijama prisiljavanja na odustajanje od sukoba, njegova prekida, vraćanja na prvotno stanje i dr. U slijedu izlaganja opisani su obrisi prekretnosti hijerarhije i veza načela, značenje "biti brži" u krugu natjecanja i u transformacijskoj logici (modifikacija "Boydova kruga"); načelo "uništenje" kao relikv; ratovanje bez "biti rata"; "Rat" kao označitelj gospodar i kao prazno mjesto; načela koja koloniziraju (do uništenja) njima strana područja; prelijevanje SNI; pri kraju je izložena osnovna problematika odnosa Atomska bomba, Virtualni rat i SNI da bi se pokazala uvjetovanost prostora "dozvoljenih" sukoba.

Ključne riječi: načelo, natjecanje u vremenu, manevar, Boydov krug, zastarijevanje, apsolutni rat, Virtualni rat, SNI, semantičko polje, semantička sfera

Ivo Paić redovni je sveučilišni profesor i znanstveni savjetnik, u mirovini od 1994. godine. Istražuje suvremene probleme filozofije politike, teorije i kritike mita i ideologije te u novije vrijeme, granice konstitutivne predaje u reopisima nacionalnoga identiteta. Važnije knjige: *Mišljenje - djelovanje* (1979.), *Proizvodnja ideologije – prilog mišljenju prepreka samosvijesti* (1984.), *Ruža i križ - ogledi o ideologijskom usmrćivanju jezika i čovjeka* (1991.), *Sloboda i strah* (1997.). Od 1991.-1994. vodio je projekt istraživanja strategije hrvatske obrane i napisao je nekoliko polemoloških studija i skripata.

UVOD

I dalje se širi teško pregledan okup naziva minulih, aktualnih i mogućih ratova i ratovanja, djelovanja koja nisu rat (*Not-War*) te ne-vojnih djelovanja.¹ U stvaranju toga okupa sudjeluju naslijeđene vojne analize, stare koliko ratovi i organizirana borba – (Builder, 1989.:95) i mnoga novija znanstvena nastojanja. Na često **nejasnim** razlikama logike i gramatike tih analiza i nastojanja preuzimaju se načela nastala u dalekoj prošlosti i/ili u novije i najnovije vrijeme. Manjim izmjenama ona postaju ustaljene i na promjene otporne sastavnice teorija, učenja i pravila ratovanja. Tako je, primjerice, vojska Sjedinjenih Američkih Država preuzela Fullerova² načela razrađena za Prvi svjetski rat i ratovanje u njemu. Kasnije su “ponešto izmijenjena”, ali se tvrdi kako ona i danas mogu izdržati analitičku provjeru, provjeru pokusom i provjeru u praksi”³. Francuzi cijene Focha te se dugo sabiru na tri ili čak dva glavna načela⁴. Velika Britani-

¹ Ratovi su: akcidentalni, apsolutni, bilateralni, budućnosti, *come-as-you-are* rat, gerilski, (pobunjenički, ustanički), građanski, hladni, katalitički, konvencionalni, lokalni, munjeviti, nacionalno-oslobodilački, nepravedni, nuklearni, obrambeni, ograničeni, osvajački, periferni, politički, političko-pravedni, preduhitrenja protivnika (*preemptive war*), preventivni, produljeni (otegnuti), protukolonijalni, psihološki, revolucionarni, sveti, totalni, vjerski, vrući,; ratovanje (*warfare, Kriegführung*): biološko, ekonomsko, elektroničko, informacijsko, integrirano, kemijsko, konvencionalno, manevarsko, nekonvencionalno, političko, pokretno, protugerilsko, protupodmorničko, protuterorističko, protuzračno, psihološko, ratovanje niskog, srednjeg i visokog intenziteta, urbano-gerilsko, subverzivno... (*The Official*, 1992.; Shafritz et al., 1989.; Elliot, Reginald, 1989.; Brassey's, 1989., Eitzen, 1988.); ne-ratna djelovanja, djelovanja koja nisu rat (Cimbala, 1998.:134-155); “mirnodopsko vojno djelovanje”, “vojska ima važnu ulogu u djelovanju – pomažući oblikovati međunarodno okruženje na odgovarajuće načine koji će dovesti do sigurnijeg i stabilnijeg svijeta” (*National Military Strategy*, 1997.); primjerice i ovi ratovi: za povrat prava, obrambeno politički – vojno ofenzivni, ekspedicijski, ratovi sa saveznicima ili bez saveznika, intervencijski ratovi, ratovi za konkvistu i dr. (Jomini, 1992.:6-24); također: sukob niskog intenziteta kao rat za sva godišnja doba, neudobni rat, mali rat (Waddell, 1993.:119,120).

² U djelima britanskih vojnih teoretika generala Johna Fullera (1878.-1966.) i pričuvnog časnika B. Liddell Harta (1895.-1970.), po navadama neprevladane vojne pragmatične kulture reda traže se prije svega kodificirana načela ili ih se nastoji iz njihovih spisa izvući, da ne kažem istrgnuti. Njihovi su se tekstovi, osobito potonjeg, čitali u njemačkom glavnom stožeru tridesetih godina, Liddell Hart je utjecao na izraelske generale za arapsko-izraelskih ratova. To su činjenice, kao što je nepobitan utjecaj tih pisaca na oblikovanje prvih *panzer* divizija, na razvitak doktrine uporabe oklopnih postrojbi u II. sv. ratu; Liddell Hart je stvaralac teorije mehaniziranog rata, tvrdio je Guderijan, a njegov utjecaj na vođenje nekih sinajskih operacija priznaju i izraelski generali (Bond, 1977.:215-237, 238-269). No tek se u vidokrugu ideja manevarskoga ratovanja – inače nerazumljivih tradiranoj vojnoj kulturi prve generacije opsjednutoj redom, centralizacijom, standardizacijom i stalnim strogim nadzorom – pokazuje nosiva značajka i novost Liddell Hartova djela: tek jasnoj svijesti o **prvenstvu vremena** na ratnom poprištu postaju smisleni i razumljivi zahtjevi mehaniziranoga i transmehaniziranog ratovanja.

³ Devet je tih načela: cilj, jedinstvo zapovijedanja, ofenziva, sigurnost, koncentracija snaga, iznenađenje, ekonomičnost snaga, jednostavnost, izvođenje manevra (*Operacija*, FM 100-5).

⁴ Koncentracija snaga, sloboda djelovanja, iznenađenje; točnije: borba za slobodu djelovanja i ekonomija snaga jedina su vodeća načela budući da ekonomija već zahtijeva i u sebe uključuje određenu sabranost snaga (Beaufre, 1968:36).

ja sedamdesetih godina treba deset⁵, a Sovjetski Savez devet načela ratovanja⁶. U rasponu nekoliko desetljeća SAD, V. Britanija, Francuska i SSSR rabe sveukupno manje od trideset naziva za manje od deset uglavnom istih sadržaja. U osam slučajeva dijele dva i više⁷, a pet puta je riječ o načelu samo jedne od tih država⁸. Od ovih nekoliko podataka moglo bi krenuti istraživanje mogućnosti poboljšanja navedenih i drugih načela, tražiti njihov optimalan broj i sklad te se štoviše upustiti u preuzetno razlaganje sadržaja načela u poučke, u pravila uspješna ratovanja i možda oblikovanje kakvih novih načela. U razlici prema takvim vjerojatno potrebnim kodifikacijskim nastojanjima, ova su razmatranja dekodifikacijska, dijelom i dekonstrukcijska.

Ona su potaknuta bjelodanošću ukorijenjena mnijenja i na njemu razvijena uvjerenja da unatoč stalnu povećanju vrsta ratova i načina ratovanja ostaje razmjerno postojan okup njihovih pouzdanih načela. Takva se samorazumljivost najvećma nekritički oslanja na tri predodžbe o ratu: prva se pouzda u **iskustvo** koje čuva poopćive stečevine minulih ratovanja za sadašnja i buduća ratovanja; druga se poziva na **znanost** i njezine "objektivne" spoznaje rata i ratovanja; treća se predodžba oblikuje u zahvatu shvaćanja o **postojanoj biti rata**. Sve tri predodžbe sudjeluju u stavu o **regulativnu značaju** postojećih načela. Njihovim udjelom svako načelo rata/ratovanja⁹ postaje *pastishe*, jedna **konstrukcija** iskustvenih, znanstvenih i metafizičkih (iz pretpostavljene biti rata proizvedenih) sastavnica. Strukturu te konstrukcije dakle stvaraju i održavaju iskustva ratova i ratovanja – što znači i višekratni **re-opisi** ranijih i sadašnjih konstrukcija načela. U tome "vjerodostojnost" označuje niz (znanstvenih ili kakvih drugih) re-opisa, pak ne kako se često misli izvornih događaja i iskustvom neposredovanih izvornih načela. Također je vjerojatno da znanstveno kontrolirani i/ili različitim iskustvom vođeni reopisi u konstrukcije uvode predviđanja, figure virtualnih ratova i ratovanja, raznih scenarija rata, a možda i neke uvide s nejasnih granica znanosti i mašte¹⁰. **Problem** ovih razmatranja je neprevladano **uvjerenje** da unatoč svim reopisima konstrukcija i unatoč svim promjenama zbilje rata i ratovanja i dalje vlada **postojan odnos** načela i promjenjive zbilje. U njegovim granicama je i vodeće **pitanje**: je li to uvjerenje pokazatelj **zastarijevanja mišljenja načela**, tj. nesklada logike, gramatike

⁵ Cilj, napadna djelovanja, kooperacija, koncentracija snaga, ekonomija napora, pokretljivost - gipkost, iznenađenje, sigurnost, održanje morala, upravljanje - zapovijedanje.

⁶ Napredovanje i konsolidacija, ofenziva/napad, združenje snaga, koncentracija, ekonomija snaga, manevar i inicijativa, iznenađenje i varka, potrebne pričuve, uništenje.

⁷ Cilj, ofenziva/ofenzivnost, zapovijedanje, koncentracija (snaga, napora), ekonomija, manevar (pokretljivost, sloboda djelovanja, inicijativa), iznenađenje (varka), sigurnost (osiguranje, pouzdanost).

⁸ Pričuve, jednostavnost, održanje morala, upravljanje, uništenje.

⁹ "rat/ratovanje" koristim na mjestima gdje nije nužno razlikovati "rat" i "ratovanje" ili gdje ta razlika nije jasna, a bila bi potrebna, ali povrh svega zato što rat i mir nisu oštro odvojeni, a cilj rata jest mir, pa u načela rata/ratovanja mora biti ugrađen i željeni mir političkog cilja rata.

¹⁰ Općem poletu opisivanja toga što će i kako će biti u 21. stoljeću, čak u trećem mileniju, svoj prinos daju i teoretičari rata i ratovanja (napr. Brown, 1992.), pa se ne može posve odbaciti i povratan utjecaj znanstveno legitimiranih predviđanja, *science fiction* tvorba i tvorba mašte oslobođene stegne mišljenja na reopise načela rata i ratovanja.

i dijelova sadržaja njegovih konstrukcija (načela) promjenama u "slici rata" te tako – neovisno o vremenu nastanka – prelaženje tih konstrukcija u nešto što je **bilo pa prošlo?**

Vodeće pitanje pretpostavlja otvaranje više perspektiva. Tek u njima ono postaje razumljivim, a odgovor mogućim. Otvorit ću samo dvije takve perspektive. U njima se pokazuju neki od aspekata preoblike načela i zastarijevanja mišljenja tih načela: I. perspektiva: prodor vremena u načela i ratovanje kao "natjecanje u vremenu" – zastarijevanje kao prekretnje hijerarhije i promjene veza načela. II. perspektiva: promjena odnosa političkog i vojnog i pokretne granice ratnih i ne-ratnih, vojnih i ne-vojnih djelovanja – zastarijevanje i preoblika načela uvlačenjem logike vojnog u gramatiku političkog.

I. PRODOR VREMENA U KONSTRUKCIJE NAČELA RATOVANJA I PREKRETANJE HIJERARHIJE I VEZA NAČELA

Naspram povjerenju u iskustvo, znanstvenu uređenost "prostora" rata/ratovanja i regulativni značaj načela - kojemu odgovaraju standardizirani operativni postupci na pojedinim razinama ratovanja (Meese, 1993.: 195) – sve više maha uzimlju neka druga spoznavanja i kritička svijest o upitnoj vjerodostojnosti iskustva tzv. vojne misli poglavito. S više strana toj misli pristižu iznenađujuća pitanja i odgovori. Jesu li, primjerice, koncentracije snaga, iznenađenje i ekonomija snaga načela doista inherentni ratu/ratovanju ili su relacijski pojmovi koji ne spadaju u ta načela (Jones, 1996.:206)? Ova je dvojba naravno nečujan izazov ustaljen u vojnostrategijskom razmišljanju. Ona **poremećuje red i slijed** naslijeđenih – i kako se predmnijeva – u praksi potvrđenih "istina", općih "poznatosti", čak pouzdanih pravila djelovanja u sukobu. Naglašavanjem promjene kao **inovacije**, suvremeni teoretiči manevarskoga ratovanja još korjenitije osporavaju red i raspored sadržaja kojih se nekritički drži svijest u ovojnici tzv. izvjesnosti načela; to je osporavanje i sveobuhvatno: teorija manevarskoga ratovanja zahtijeva takve promjene u svim oblicima doktrine, vježbanja, obrazovanja te u konačnici u cjelini **kulture vojske**. Ona, dakle, traži **inovacije** širokih razmjera prema sljedećem kriteriju¹¹: dok neka strategija sa svojim načelima ostaje nepromijenjena i nakon svih promjena u prostoru ratovanja koegzistira s njima, te promjene nisu inovacija. Korjenitost takvih osporavateljskih napadaja zahtijeva i **preopisivanje** povijesti ratova i ratovanja te postojećih teorija i doktrina pod vidnim kutom **natjecanja u vremenu**. Zahtjev se na simboličkoj razini sabire u izreci: *Ne radi teško – radi brzo* i vodećoj maksimi: bitna je brzina u svemu što se zove tempo (Lind, 1993.:8). Po strani implikacija simboličkoga i apodiktičkog stava ne ostaju ni "nedvojbeni" načela ratova-

¹¹ Kritika se tiče u prvom redu vojske SAD (Meese, 1993:194), ali je njeno značenje šire, poopćivije; na drugom se mjestu još određenije tvrdi da ideje i teorija manevarskoga ratovanja, u kojima se dokazuje da ratove dobivaju ljudi a ne strojevi – trebaju pokrenuti "dinosauere Pentagona u pravom smjeru" (Bolger, 1993:37).

nja kao načela otporna na promjene, pak ne na zahtjeve svestrane inovacije. Na crti poticaja teorije manevarskoga rata i preko njezinih intencija i granica, ovdje se otvara perspektiva mišljenja prodora vremena u konstrukcije načela i njegova utjecaja na intenzitet i način njihova zastarijevanja.

Manevar

Od bitke kod Leuctre (371. pr. Kr.) i Epaminondina kosog i tada nekonvencionalnoga bojnog poretka i pokreta pa do naših dana, **manevar** je jedno od neupitnih načela. Njega se pretežno razumije i koristi u obzoru nekoliko krivih, prividno po sebi shvatljivih pretpostavaka. Takva je pretpostavka "ratovi su ratovi", ili pretpostavka da iz postojane biti rata istječu načela djelovanja koja se oštrom granicom dijele od ne-ratnih, nevojnih djelovanja, pa također shvaćanje izdvojenog manevra kao vitalne odrednice pobjede; napokon, u granicama takva shvaćanja kriva je i lozinka *Maneuver über alles* (Bolger, 1993.:222, 223). Novi teoretičari, hegelovski rečeno, **ukidaju** manevar, **čuvaju** ono što je u njemu otporno na promjene slike rata i ratovanja, te ga u elementu ideje manevarskoga ratovanja **dižu** prema razini načela svih načela. Ukidanje, čuvanje i dizanje prolazi nekoliko susljednih momenata. Kratak prikaz tih momenata, pretpostavljam, uvjerljivo pokazuje da silovit prodor vremena u najpokretnije (najživlje) načelo među svim naslijeđenim načelima rata/ratovanja mijenja njemu pripisivani sadržaj, rang među načelima, čak njegov smisao:

1. Manevar u manevarskom ratovanju ne slovi samo sinonimom pokreta. On **nije samo** organizirani pokret snaga na novu crtu i prostor da bi se stekla prednost položaja u odnosu na neprijatelja, a potrebna za postizanje odlučujućega udara¹².
2. U ideji manevarskog ratovanja pojam manevar se odnosi **na način ratovanja** i u prvom redu jest dosljedno kretanje brže od neprijateljeva, pobjeđivanje nadmoćnim tempom – te je manevarsko ratovanje natjecanje u vremenu (Lind, 1993.:4,5).
3. Tako je jedno shvaćanje manevra ukinuto i sačuvano u drukčijem razumijevanju ratovanju od onoga u kojem je "manevar" **jedno** od postojećih izdvojenih načela.
4. Širenje i skupljanje vremena, "korištenje" vremena (u svim njegovim protežnostima), vladanje njime i oduzimanje neprijatelju vlasti nad vremenom te uvlačenje svih potrebnih raspoloživih tvarnih i ljudskih energija sukoba u vremensko natjecanje, diže "vrijeme" u rang **zapovijedne riječi** cjeline dinamične konstrukcije "manevarsko ratovanje".

¹² Tradicionalna je odredba manevra sovjetskog puk. F. D. Sverdlova (Lind, 1985.:4)

“Biti brži” - transformacije natjecanja i natjecatelja

5. Ovako osviještena i visoko postavljena značajka vremena prelazi i granice problematizacije vremena u teoretika manevarskoga ratovanja, zato što se sveobuhvatnost i **najviši rang vremena** ne mogu otjeloviti samo u prostoru/vremenu natjecanja između vojnih strategija i taktika posredovanih ratnom vještinom. Riječ je o **natjecanju na svim razinama ratovanja**¹³. Kao promjenjiv prostor natjecateljskoga (stalnog, susljednog i viševrsnog) povezivanja sredstava i ciljeva, vrijeme prodire u odnose razina, u slojevit prostor svake od njih, a u promjenjivu kontekstu što ga nejednakim tempom stvaraju i isponova mijenjaju natjecatelji¹⁴. Visokim intenzitetom svojih mijena i učinaka vrijeme također i na odlučujući način prodire u nastajanje i stalno nedogmatsko re-konstruiranje (ne samo vojne) **strategije** prilagodljive “igri” reda i nereda; strategije koja je sposobna stvarati produktivan nered u kojem se drže na okupu dinamički odnosi i vrijednosti svih bitnih sredstava i ciljeva u **vremenu** ratovanja, odvrćanja, strategije prisiljavanja, upravljanja krizama, odgađanja i prevladavanja sukoba, stvaranja i čuvanja mira. Zato je vodeće i na cjelinu te prakse protežuće pitanje: kako se stalno može biti brži od drugog natjecatelja? “Biti brži” nipošto ne znači samo nametnuti drugome nepodnošljiv tempo u borbi; “biti brži” ne odnosi se samo na bojna djelovanja; “biti brži” znači ne manje doli nametanje tempa u čuvanju ili uspostavljanju **mira**, u svim momentima strategije **odvrćanja** i u načinima strategije **prisiljavanja** na odustajanje od sukoba, na prekid sukoba.
6. Vremensko se natjecanje događa na svim razinama i načinima natjecateljskoga “nametanja tempa” – metodički gledano – logikom kretanja *Boydovim krugom*¹⁵ ili omčom procjene, orijentiranja, odlučivanja i djelovanja. Ideja takva kruga potaknuta je mikro situacijom ratovanja, dvobojem. Potom je krug postao sastavnicom ideje manevarskoga ratovanja. Nizom preoblika bit toga kružnog kretanja održava se (i kad nema refleksije o njemu) na najvišim razinama vođenja ili sprječavanja sukoba: tko se brže višekratno navraća na momente toga kruga, tko brže

¹³ Na primjer: **Strategijska razina rata** (temeljni nacionalni ciljevi, ciljevi nacionalne sigurnosti) i odlučivanje na toj razini, **operacijska razina** (zadaci zapovjednika, operacijski ciljevi) i odlučivanje na visokim razinama zapovijedanja u pohodima i glavnim operacijama; **taktička razina** (zadaci, izvršenja) djelovanje zapovjednika i postrojbi u borbama (Pirnie, Gardiner, 1996.: XIV, XV).

¹⁴ Odnosi nacionalnih, nacionalno sigurnosnih i vojnih ciljeva nisu određeni dedukcijskim slijedom od općega prema manje općem cilju, nego su njihovi odnosi najmanje dvovrsno posredovani: prvo, oni u zbiljski odnos dolaze u obzoru i djelatnom okružju nacionalne strategije, dakle: zamisli o najboljem odnosu raspoloživih nacionalnih sredstava i sva tri tom zamisli posredovana cilja; drugo, zahtjevi stalno neodloživa natjecanja u vremenu jednako tako stalno dinamiziraju odnose nacionalnom strategijom posredovanih ciljeva.

¹⁵ Ili OODA Loop - omča procjenjivanja, orijentiranja, odlučivanja i djelovanja umirovljenoga pukovnika SAD, bojnog pilota u korejskom ratu. Ideja je ponikla usporedbom sovjetskog aviona MIG-15 i američkog F-86: prvi je nadmoćan u nizu pojedinačnih obilježja borbene kakvoće, potomji ima odlučujuću prednost – **sposobnost brže transformacije u prostoru** (Lind, 1985.:5).

riješava probleme u njima, tko se dakle učinkovito brže kreće, taj suparnikovo djelovanje čini sve manje značajnim (Lind, 1993.:9, 1985.:5). U zahvatu apsolutne značajke vremena, načelo "manevar" – pokret snaga na novu crtu i prostor radi stjecanja prednosti položaja potrebna za postizanje odlučujućeg udara – sve manje je jednokratni čin, sredstvo i metoda ostvarenja jednoga cilja: odlučna udara. Indeks pokretnosti snaga, prednosti položaja i ostvarivosti cilja nije ni brzina djelovanja u vremenu ("od - do"), nego **prednost u tempu** nad drugim natjecateljem; prednost na svim natjecateljskim razinama strategije nacionalne sigurnosti, političke, gospodarske, vojne i drugih kompetitivnih strategija i u prostoru sukoba interesa; dakle, prednost izborena brzinom kretanja momentima onoga kruga.¹⁶ U promijenjenoj strukturi rata, načela i logika njihove konstrukcije žive u promijenjenom elementu, te ne mogu zadržati svoj identitet, a da ne zastare. Mijenjaju se elementi sukoba (Antal, 1993.: 59): **strategija** prebacuje težište s izravnog djelovanja (paradigmatički: odlučujuća bitka) na neizravno (primjerice: Liddell Hartova strategija posrednog prilaženja); **operativna vještina** prednost daje manevru - koji je posredovan idejom i teorijom manevarskoga ratovanja – nad uništavanjem, potiskujući tako "uništenje" kao načelo; **taktika** prebacuje težište s ubojne moći na pokret; napokon ili prije svih "elemenata" **politika** se ne oslanja pretežno na vojnu ekonomiju, nego na cjelinu potencijala nacionalne moći u sukobu, a kamo spadaju strategije sigurnosti, geostrategijski čimbenici, nacionalna volja da se djeluje¹⁷. U svim tima strategijama, kao i u vojnoj strategiji, operativnoj vještini i u taktici vlada natjecanje u vremenu. Dakako, vojnici će i dalje učiti povijest manevra, u svoje će odluke unositi vlastitu "ideju manevra", manevrirat će snagama i sredstvima u prostoru i vremenu. Logikom manevra težit će odlučnom udaru. U logici manevarskoga ratovanja dinamiziranjem trojstva "red-protured-nered" nastoji se onemogućiti protivnika da se bori kao organizirana cjelina, štoviše: nametanjem nepodnošljiva tempa nastoji mu se oduzeti vrijeme kao prostor manevra idejama i snagama. Uspjeh toga nastojanja ima značenje odlučna udara, a oduzeto vrijeme kao prostor manevra idejama blizu je Clausewitzevu "nametanju volje". Prodor vremena u konstrukcije načela ratovanja i natjecanje u vremenu – kad se u obzir uzmu sve razine rata/ratovanja i svi elementi sukoba – vodi i pitanju o tomu što se pritom događa: kakve **transformacije** nastaju u natjecanju i u natjecatelja dok se kreću momentima rečena kruga, te što biva s načelima rata i ratovanja uvučenima u to kretanje, natjecanje?

¹⁶ Dakako, vojnici će i dalje učiti povijest manevra i logiku manevra, u svoje će odluke unositi vlastitu ideju manevra, manevrirat će snagama i sredstvima u prostoru i vremenu. Logikom manevra težit će odlučnom udaru. A u logici manevarskoga ratovanja – dinamiziranjem trojstva "red-protured-nered" – oni će nastojati onemogućiti protivnika da se bori kao organizirana cjelina, štoviše: nametanjem nepodnošljiva tempa oduzeti mu vrijeme kao prostor manevra i idejama i snagama.

¹⁷ Nacionalna moć se ne može dostatno prikazati načelom egzaktnosti jer pripada "području" strogosti nesvodive na broj i račun. No Clineova formula te moći dostojno mjesto daje neproračunljivoj **volji** : **Nac. moć** = (kritična masa pučanstva, teritorija + gospodarske mogućnosti + vojne mogućnosti) x (strategijske namjere, planovi + **volja za provedbom nacionalne strategije**) (Baldwin: 1987.:4).

Transformacijska logika u natjecateljskom krugu

7. Napuštajući vojni obzor kretanja krugom upuštamo se u transformacijsku logiku prostora **natjecanja i natjecatelja**. Višekratni nadolazak u svaku od četiriju točaka kruga svaki put je i **re-opis i re-konstrukcija** prethodno već re-opisane točke/momenta. Suparnik brže ili sporije čini isto. Opća pokretna strategija toga natjecanja i dalje ostaje umijeće prilagodbe sredstava tako da se u polju sukoba ostvare ciljevi (Bull, 1987.:68). Pritom značenje sredstava i načini njihove prilagodbe ovise o **ciljevima**. Ciljevi mogu biti pokretanje sukoba i pobjeda – što je i geslo velikih vojnih praktičara i teoretika 18. stoljeća (Napoleon, Jomini, Clausewitz) – ili izbjegavanje sukoba, odlaganje, sprječavanje, prevladavanje uzroka i razloga prijetnji započinjanja i vođenja sukoba. Živa strategija (ne samo vojna) jest i zamisao odnosa sredstava i ciljeva. Ovisna je o njima ali ne kakvi su oni o sebi. Ona ovisi o **percepciji** jednih i drugih. Percepcija je uvjetovana sastavnicama i čimbenicima **obzora** u kojem se sredstva i ciljevi prosuđuju da bi se razvila zamisao o njihovu odnosu u granicama **višefunkcionalnoga** konverzijskog procesa posredovanja i preoblika; k tomu još: percepcija sredstava – resursa moći – i ciljeva nastaje u različitim političko kontingentnim okvirima (Baldwin, 1987.:6), pak ne u kakvom statičnom determinističkom poretku. Nadalje, prosuđivanje odnosa sredstava (kao resursa moći) i ciljeva istovremeno je i **uzajaman odnos** natjecatelja: u prosudbeno polje jednoga intervenira drugi natjecatelj tako što prvi svoja sredstva i svoje ciljeve odmjerava i posredstvom percepcije njegovih sredstava i ciljeva. Vrijedi i obratno. Kad se ovo dvostrano i uzajamično kretanje uvuče u procese natjecanja u vremenu, samo se procjenjivanje – moment kretanja krugom – stalno **transformira** učinkom mijena “unutarnjeg” i “vanjskog” vremena određena različitim tempom jednog i drugog natjecatelja. Kratko rečeno: logika kretanja momentima procjenjivanja, orijentiranja, odlučivanja i djelovanja, navlastito je transformacijska logika; preobrazba je svakog od tih momenata i natjecatelja. Sveopća pokretljivost i transformabilnost svega što ulazi u taj krug nespojiva je s naslijeđenim uzorima vojne kulture reda i postojanosti odrednica i sastavnica toga reda; nespojiva je s onim uvjerenjem o postojanju odnosu načela ratovanja i pokretne promjenjive zbilje ratovanja te naravno: nespojiva je s uvjerenjem o postojanosti određenog okupa ili skupa načela i postojanosti svakog načela ratovanja – pa dakle i **“cilja”** kao načela ratovanja. Gdje postoje samo jedan cilj, postojana sredstva i neproblematski odnos sredstava i cilja, već je zadana zamisao o njihovu odnosu. U tom je slučaju odluka o cilju trivijalna kao u primjeru: ako je odvrćanje temelj strategije obrane, ako nema alternative odvrćanju, odluka o odvrćanju kao o cilju i načinu obrane jest trivijalna (Builder, 1989.: 47-50). Ubrzanje kretanja u svim dimenzijama vremena/prostora – uključujući i *cyberspace* – ograničuje polje rutinizacije i trivijalnosti. Što je u ustaljenu redu i poretku ideja, ljudi i stvari trivijalno, to posvemašnjom pokretljivošću postaje problem: rješenje i ono što je riješeno povlače se pred stalnim natjecateljskim **rješavanjem** problema višekratnim nadolascima na momente kruga kojim se natjecatelji kreću. Tko ispadne iz kruga dvojbenih pitanja, kome preostaju gotova pitanja i gotovi (konačni) odgovori i nikakvi drugi – taj djeluje u vremenu bržeg natjecatelja.

Volja za uništenjem

8. U osobitu međusobnom odnosu nalaze se Clausewitzev čisti predpolitički pojam rata i ovo "ispadanje" iz kruga natjecanja. Rat je slavnome Prusu "čin sile kojim se protivnik prisiljuje na ispunjenje naše volje"¹⁸. Na čisto teoretskoj razini u tome se događa drama triju međutjecaja i triju krajnosti: rat je čin sile i u srazu protivnika uzajamni utjecaj dovodi **do krajnosti** (1988.: 20); druga krajnost nastaje u obostranu **strahovanju** jer pobjednik poraženome daje zakon kao što bi mu ga i pobijedeni dao; u trećem je odnosu riječ o krajnjem naprezanju snaga – a snaga je umnožak najvećih raspoloživih sredstava i **jačine snage volje** (*die Starke der Willenskraft*, 21). Ovaj "apsolutni rat" nije "totalni rat" kakvih je bilo u dvadesetom stoljeću. Da je svladavanje protivnika (nametanje volje) naravan cilj ratnog čina i da u njegovu temelju ne može biti drugoga cilja – to je Clausewitzu izvan svake sumnje želi li se ostati pri filozofijskom pojmu rata. "Stvarni rat" je prožet mnogim "frikcijama" (trenjima), a politika svojim ciljem rata unosi **umjerenost** u jedan od parova spomenutih krajnosti, u "potrebna naprezanja", te tako obuzdava silovitu igru predpolitičkih sastavnica čistog pojma rata, "apsolutnog rata", koje treba smatrati "slijepim prirodnim nagonom" (42). Suprotno tomu: kao nastavak politike drugim sredstvima rat pripada samo razumu (vladi, 42), a uništenje mase bojnih snaga ili njezino onesposobljivanje, zauzimanje državnog teritorija i podređenje volje pobjedniku – cilj je rata. U onodobnu shvaćanju rata i pobjede, mjesto odluke je bojno poprište. Uništenje, ako je uvjet pobjede, uništenje vojne sile. "Totalni rat" 20. stoljeća (i bliska mu "totalna pobjeda") uključuje civilno stanovništvo u vojne ciljeve, a totalna mobilizacija ne obuhvaća samo vojnike, nego i gospodarstvo i masovnu radnu snagu modernih država (Raport, 1982.:62). Sovjetski Savez je jedini među silama spomenutima u uvodu izrijekom imao načelo "uništenje" (*uničtoženie*) u svojoj doktrini termonuklearnog sukoba. I nakon svih promjena ruske doktrine pod jakim uplivom pouka *Zaljevskog rata* (Grau, 1994.: 43-49), to se diluvijalno načelo momentom tromosti tzv. vojne misli i državnog razloga još prakticira pod raznim ideologijskim legitimacijama¹⁹. Volja za uništenjem **kao načelom** ne može se izvesti iz Clausewitzeva djela, a takvu načelu nema mjesta u natjecanju u vremenu. Tu postizanje cilja ne zahtijeva uništenje, štoviše protivi mu se, jer za postizanje cilja dostaje ispadanje jednog natjecatelja iz natjecanja: nametanjem nepodnošljiva tempa i time oduzimanjem slobode manevra idejama i snagama. Isto se može reći na drugi način: tko ispadne iz

¹⁸ "Der Krieg ist also ein Akt der Gewalt, um der Gegner zu Erfüllung unseres Willens zu zwingen" (1988.:17).

¹⁹ Čečenija 1999./2000. Igrom Clausewitzevih i Lenjinovih citata sovjetska je "vojna misao" intervenirala u odnose politike i vojne strategije: "U vrijeme rata središte gravitacije političke borbe je transformirano iz nevojnog prema vojnome" (Sokolovsky, 1963.: 22). Dosljedno tomu: u vrijeme rata politika mora često prilagoditi svoju poziciju kako bi se prilagodila izvršenju ciljeva strategije koji u konačnici vode postizanju političkih ciljeva (23). Spasonosna dijalektika ipak ne može sve: ne može uvjeriti da su isto preoblika političke borbe u vojnu, te rat kao granični slučaj politike u kojem vojna strategija jest **sredstvo**, pak ne sama preoblikovana politička borba.

natjecanja gubi autonomiju volje, sposobnost slobodna raspolaganja njome i djelovanje sukladno toj slobodi. U tome se, metodički gledano, nalazi i osebujuan odnos Clausewitzeva "nametanja volje" i nametanja tempa u ideji i teoriji manevarskoga ratovanja. Naravno, i ovdje natjecatelji strahuju za gubitak ili podložnost volje protivniku budu li prisiljeni djelovati u vremenu koje im on određuje.

Ratovanje bez "biti rata"

Svijest o korjenitu i sveobuhvatnu prodoru vremena u načela rata/ratovanja²⁰ vodi prema mišljenju nekih značajki **dekonstrukcije**, a navlastito preokretanja hijerarhija u pojmu rata i ratovanja: za "Boydov krug" i natjecateljsko kretanje njime nije potrebno neko "središte" (neka "bit") u kojem se *a priori* stječu mogućnosti djelovanja, te omogućuju i određuju **ratovanje iz načela i pravila** što istječu iz "biti" rata. Kretanje krugom nije hijerarhijsko. Ono samo svojom brzinom sebi određuje vremenske razmake višekratna nadolaska u momente procjenjivanja, orijentiranja, odlučivanja, djelovanja. Nema "stacionarna stanja" – o njemu "manevarsko ratovanje" uopće ne misli; nema počela ni kraja u kojem bi se neka bit rata i načela te biti opredmetila, ozbiljila i prepoznala; proces se gasi kad nema natjecanja u vremenu. A natjecanja nema kad suparnik izgubi svoje vrijeme, kad njegovoj procjeni, orijentiranju, odlučivanju i djelovanju mjeru i zakon određuje brže kružno kretanje suparnikovo; postignuta prednost (čim se jedan suparnik "odlijepio") progresijski raste: sve veća brzina na jednoj strani, manje uvjeta brzoga kretanja na drugoj. Ukratko, **aspekt** promjene i zastarijevanja načela i njihovih međusobnih odnosa u obzoru koji ide i preko granica ideja manevarskog ratovanja, pokazuje se u obratu shvaćanja i njegovim implikacijama: to ratovanje nije prostor primjene načela, nije ni njihova jednostavna prilagodba osebujnim prilikama; za razumijevanje "tekućeg elementa" manevarskoga ratovanja, bez dubinskih oslonaca na "bit", na "središte" i bilo koji očvrsl oblik iskustva i znanja, neupitno je da **načela također ulaze u ono kretanje krugom**: sve što je u njemu pokrenuto (pa i načela) uvlače se u tijek samo-promjene. Vjerojatno se mogu povući i neke usporedbe ovoga natjecanja sa samooplođujućim kruženjem kapitala, a nepostojanje posvemašnje pokretljivosti i preoblika načela podsjeća na davno Hruščovljevo "stići i prestići" SAD velikim ubrzanjem proizvodnje čelika dok se svi drugi "elementi" situacije i dalje spokojno kreću laganim tempom na kakav su svikli. Brzina promjena i odvajanje zastarjeloga od suvremenog još je pregledna dok su pod nadzorom jasne **granice** logike i gramatike vojnog i političkog, ratnog i ne-ratnog, vojnog i ne-vojnog. Koliko te granice postaju pokretnije i manje jasne, štoviše jedva odredive, toliko je hitnije mišljenje drugoga aspekta promjena i zastarijevanja svijesti o načelima ratovanja i načela samih.

²⁰ Naravno, taj prodor nije novijeg datuma, novijeg su datuma njegovi osviješteni poopćivi učinci koji su primjereno predočeni u idejama i razradbama manevarskoga ratovanja.

II. GRANICE POJAVA, UNIŠTAVAJUĆE KOLONIZIRANJE, UVLAČENJE LOGIKE VOJNOG POD GRAMATIKU POLITIČKOG

Rastuće mnoštvo naziva vrsta ratova i načina ratovanja moglo bi se podijeliti u nekoliko semantičkih sfera ili skupova međusobno srodnih riječi/naziva koji se odnose na isti pojam, iskustvo ili temu (Berruto, 1994.:101); primjerice: semantičke sfere "rata", "ratovanja", "ne-vojnih" i "ne-ratnih djelovanja". Malobrojnost razmjerno postojanih načela u odnosu na širenje više semantičkih sfera mogla bi se razumjeti pod pretpostavkom da ona izviru **iz pojma** i odredbe rata/ratovanja u kojima je već dana mogućnost njihova stalna širenja i umnažanja. Bio bi to pojam takva skupa oznaka, opsega i dosega dovoljan za pregled i razumijevanje postojećih i novih vrsta rata, ratovanja, a možda i ne-vojnih i ne-ratnih djelovanja. Također, to bi bio pojam iz kojega izvire relativna postojanost i mali ali dovoljan broj načela djelovanja – ratovanja.

"Rat", načela koja koloniziraju (do uništenja) i prelijevanje SNI

No jesu li takav pretpostavljeni pojam i njemu pripadajuće odredbe rata i ratovanja dovoljno diskriminativni za pouzdano orijentiranje u onim složenim semantičkim sferama i njihovim semantičkim poljima ili skupovima "neposrednih hiponima istog hiperonima" (Berruto, 1994.: 99)? Na primjeru vladajućeg shvaćanja sukoba niskog intenziteta kao najrasprostranjenijega ratnog sukoba od sredine dvadesetoga stoljeća lako se može pokazati da je ovo pitanje potrebno. Prema američkom FM 100-20 pobunjeničtvo, protupobunjeničko djelovanje, borbeni terorizam, operacije održanja mira i neplanirane operacije čine jedno semantičko polje. Svi su oni hiponimi njima zajedničkoga nadređenog naziva "**sukob niskog intenziteta**" (SNI). Taj se sukob opisuje kao "vrsta rata", poglavito pobune ili revolucije, odnosno "oblik ratovanja" ispod razine sukoba visokog i srednjeg intenziteta, djelovanjem vojske protiv neregularnih ili nekonvencionalnih snaga, specijalnih djelovanja snaga neprijatelja i terorista (FM 100-5). Također se tvrdi da je SNI "tip sukoba gdje borba nije uvijek prisutna, ali prijetnja njome jest" (Waddell, 1993.:137). Mnogovrsnim i mnogokratnim metaforama ("neudobni rat", "rat za sva godišnja doba"), svojim **kao da** jest rat ("mali rat")²¹ i **kao da** nije konvencionalni rat (ali je njegov vladajući "nadmjestak" koji ispunjava raspon konvencionalnih ratova)²² – ovi i slični opisi prikrivaju i istodobno otkrivaju neke dvojbe u semantičkoj sferi. Za razumijevanje ovog vida promjene i zastarijevanja načela ističem posredničko značenje dijela tih dvojbi:

²¹ Teškoće znanstvene analize SNI rastu koliko se množe metafore, ideološki prišivci i reklo bi se dosjetke pri označavanju takvoga sukoba: on se događa "u Trećem svijetu", kao "novi intervencionizam", SNI je "doktrina za pobunjeničku revoluciju", "rat za sva godišnja doba", svrstava ga se u "neudobne ratove" ili "male ratove", "pobunjeničke/ustaničke ratove" (Waddell, 1993.:119, 120).

²² Vid. bilješku 23.

Jesu li toliki opisi SNI izvedeni u granicama istog pojma/pojmova rata i ratovanja kao i postojana načela, pa bi ta načela vrijedila za praksu SNI; vrijedila bi za bojna djelovanja (operacije, vojne intervencije, udari s većeg razmaka, diverzantsko-teristička djelovanja...), za zaštitno-promatračke (mirovne), spasiteljsko-evakuacijske, obavještajno-izvidničke, izazivačko-demonstrativne operacije te za nebojna djelovanja: od diplomatskih do psihologijsko-promidžbenih, gospodarsko-novčarskih, vojno-sigurnosnih i dr. Opisi SNI više se i ne pitaju što je rat. Za bujanje opisa dovoljno je postojanje označitelja "rat" kao **praznog mjesta** koje se nekontrolirano ispunjava tim opisima, a oni i dalje slove **kao da** su dijelovi označiteljskog lanca izvedena iz pojma i sadržajne odredbe "rata". Ta opasna i stege mišljenja oslobođena proizvoljnost može uzeti maha. Gubi se **granica legitimnog područja** "primjene" načela ratovanja: tada načela (i do uništenja) mogu "kolonizirati" njima strane, nepripadajuće prostore.

Kreću li se opisi SNI lako odredivim i uglavnom već jasno određenim **granicama** između ratovanja i ne-vojnih, ne-ratnih djelovanja ili se u njima jasnoća granica dijelom i predmnijeva? Predmnijevanju "rat" nije kao u prvom slučaju prazno mjesto, nego je sadržaj o kojem se ne dvoji. Zato ono i nema metodički osiguran i razvijen odgovor na pitanje o djelovanju načela na nejasnim granicama pojava u cjelini rata. Ako su nejasne granice, nije jasno ni kad provedba načela napada njima strana područja. Nejasno određene granice SNI omogućuju argumentiranje u prilog tvrdnji kako se određeni ratovi vode u granicama takva sukoba i u prilog jednoj tvrdnji (iz osamdesetih godina) da se SNI već prelijeva preko granica vlastita pojma.²³

Atomska bomba, Virtualni rat i SNI

Objekti su gornje kolonizacije uočljivi, štoviše oni mogu biti i ljudima pogubno spektakularni. Postoji i treća, tiho pokrenuta kolonizacija. Nju prikrivaju pomaknuti odnosi logike i gramatike političkog i vojnog. Općenito taj pomak uvodi logiku vojnog pod gramatiku političkog gdje vojno ostaje skriveno i djelatno. U tom procesu logika je misleni postupak konstrukcije i re-konstrukcije nosivih obilježja, struktura i dinamike političkog odnosno vojnog; gramatiku razumijem kao proizvodnju diskurza, procedura isključivanja, unutrašnjih procedura i uvjeta njegove uporabe i njegovih zadaća (Foucault, 1994.: 116-133; Mills, 1997.:62,63). Na taj pomak izlaganje tek treba zao-bilazno dospjeti:

- a) U Clausewitzovoj izreci "rat je nastavak politike drugim sredstvima" pretpostavljeno je znanje toga što je politika i što su druga sredstva čija uporaba ne prelazi granice rata kao političke pojave, kao graničnog slučaja politike. Ako nisu jasne granice ratovanja i djelovanja koja nisu-rat i ne-vojnih djelovanja, nisu jasne granice između "drugih sredstava" koja osiguravaju **nastavak** politike u ratu/u ratovanju. I

²³ U vrijeme najvećega zamaha rasprava o SNI, osamdesetih godina, anticipirano je njegovo "prelijevanje" preko granica vlastita pojma: SNI može nadomjestiti i ispuniti veliki raspon konvencionalnih ratova dok čovječanstvo klizi u novo "Mračno doba" (M. Van Creveld; Waddell, 1993.:121)

doista, uopće nisu jasne granice "nebojnih djelovanja" primjerice "nekonvencionalnih sukoba; a operacije drugo-nego-rat "obuhvaćale su u recentnim verzijama **vojne** doktrine i prakse" sigurnosnu podršku, nebojne operacije evakuacije, vojna promatranja, podršku pobuni i protupobuni, napade, prepade (Cimbala, 1998.:137, 135, 136). U ovom se primjeru semantičke sfere pune nazivima među kojima se ne uspostavlja jasna veza bliskosti ili jasnoga razgraničenja, jednako tako se popunjavaju semantička polja – pritom je nekako jasno što je svim hiponimima nadređeni termin (neka je to SNI), ali je nejasno što je njegov hiperonim (rat) i kako sastavnice semantičkog polja povezuje s njemu nadređenim nazivom.

- b) Nejasne granice nisu proizvodi neznanja, nego su učinci kretanja mrežom iskustvenih, znanstvenih i drugih tvorbi nad zbiljom minulih, sadašnjih i virtualnih ratova i ratovanja. Ta je mreža djelo vojnih analitičara, vojnih pisaca, političkih i ideoloških stožera. U njoj su i prinosi velike znanstvene zajednice "strategijskih studija" i desetljeća istraživanja pod stegom imperativa obuzdavanja uvjeta i mogućnosti **Atomske bombe** kao označitelja svih označitelja. Od sredine stoljeća egzistencijalno je i mundano neotklonjivo stalno ažurno **spoznavanje** vrhovnog označitelja. Ta je zadaća potisnula interes za vojnu strategiju za račun šireg i strategijskim studijama potrebnog shvaćanja strategije kao vještine i/ili znanosti prilagodbe sredstava tako da se u polju sukoba ostvare ciljevi. Načelo "**cilj**" stječe novo značenje, drukčije od cilja u vojnoj misli 19. stoljeća ili u najnovijim teorijama manevarskoga ratovanja. Pobjeda nad protivnikom kao cilj rata "dobiva sekundarno značenje spram našem **opstanku**". Potiskivanje vojne strategije znanstvenim osvještanjem o egzistencijalnim imperativima u "atomskom dobu" (H. Arendt) uvelo je civilne znanstvenike u "citadele moći": oni su "ovladali vojnim savjetnicima u glavnim pitanjima politike" (Bull, 1987.:68, 69). Taj obrat H. Bull sažimlje u svega nekoliko tvrdnji: prvo, strategijsko mišljenje nije isključivo zaoкупljeno djelotvornošću vođenja rata kao sredstva politike, težište interesa jest odvrćanje, kriza upravljanja sukobima i manipulacija rizikom; drugo, strategijsko mišljenje više ne oblikuju vojnici²⁴; treće, strategijsko mišljenje je postalo "apstraktno i spekulativna je značaja; četvrto, značajka suvremenoga strategijskog mišljenja jest njegova složenost, profinjenost raščlambi, dopunjenih prinosima moderne znanosti.
- c) Potiskivanje vojnika iz "citadela moći", potiskivanje iskusnika i stručnjaka vojne strategije ne ostavlja netaknutim načela rata/ratovanja. Zapriječeni sukobi visokog i srednjeg intenziteta također utječu na ta načela: u prevladajućim sukobima, u SNI – uzevši u obzir i sve što je prethodno rečeno – stvara se nešto **drukčiji prostor**, prostor za kakav dio tih konstrukcija ili dijelovi njihova sadržaja nisu prispodobljeni. Njihovo je podrijetlo i namjena u drugoj vrsti ratova i za nešto drukčije ratovanje.

²⁴ "Veliki pisci strategije u prošlosti... bijahu vojnici... Često bijahu prilično loši vojnici i imali su kakvoću mišljenja, dobru i lošu, kakvu vojnici nemaju često." Njihovo je teoretiziranje podrazumijevalo da je strategija "bila u nekom smislu praktičan posao (struka), čije iskustvo upravljanja snagama i oružjem... bijaše u najmanju ruku potrebno (Bull, 69).

- d) Bullov sažetak o promjenama (objavljen još 1968.), jest zapravo sažetak o vladajućim spoznajama i postignućima čiji je rezultat složena konstrukcija **Virtualni rat** (vlastita imenica) – i mnogi scenariji o tomu kako ga spriječiti, obuzdati i ako je nužno - voditi. Taj rat razvijan na stranicama tisuća knjiga, globalnih političkih i vojnih zamisli, doktrina... nikada nije vođen, a ipak nikada nije potisnut iz zbilje: od pedesetih godina čovjek živi s tom mogućnošću toliko intenzivno i stalno te se na nju navikao. No stvarno se ratuje na drugoj sceni, u mnogim ratovima koje **doktrina** zove SNI. U tom najraširenijem ratovanju²⁵ i na njegovu poprištu već pet desetljeća žive ili su živjele generacije u zemaljama tzv. Trećeg svijeta, a od 1991. djeca, žene i muškarci europskoga jugoistoka i juga. Označitelj gospodar pred kojim svi strijepe – jest Atomska bomba, Virtualni rat je tisuću puta opisan do potankosti što nadmašuju opise stvarnih ratova, te napokon iskustvom najbogatiji – SNI. To je trojstvo međusobno povezanije nego što se najčešće i uopće pomišlja.
- e) Virtualni rat je znanstveno oblikovana konstrukcija: ona je odgovor znanosti na prijetnju koju simbolizira Atomska bomba kao metafora koncentriranog zla. Međutim, Virtualni rat je znanstveno oblikovana uvjerljiva prijetnja u kojoj je jasno pokazan značaj i apsolutnost izazova te apsolutnost zahtjeva da se **ne prijeđe granica** koja bi pokrenula to zlo. Ona je djelujuće upozorenje: u svakom trenutku je neoboriv dokaz kamo vodi spirala rasta intenziteta sukoba cjelokupna raspona od niskoga i srednjega do visokog i totalnog. Uvjerljivošću i neoborivošću svoga upozorenja konstrukcija Virtualni rat **obuzdava** rast intenziteta sukoba. Ne sprječava sukob i ne može ga spriječiti. Samo povlači crvenu crtu opasnosti negdje prema gornjoj granici SNI. Do te granične crte konstrukcija ne zvoni na uzbunu, a unutarnji i vanjski sudionici SNI još se drže pravila igre. Na djelu je **paradoks**. Braneći život i sve živo pred apsolutnom i povijesno neprevladanom prijetnjom, konstrukcija se koristi i kao uvjerljiv dokaz nevelike opasnosti, održavanja i trajanja određenih, stvarnih, posve konkretnih životnih ugroza u SNI. Iz te se mišolovke teško izlazi dok traju tzv. post-hladnoratovski procesi. Do tada strategija odvrćanja stječe svoju dopunu u strategijama **prisiljavanja**. One su već iskušane u mnogim prilikama²⁶. O njima je ovdje riječ s obzirom na promjene konteksta i naprijed nagoviještene odnose logike i gramatike političkog i vojnog, s osobitim obzirom na preoblike načela rata/ratovanja kojima se sada možemo vratiti

²⁵ Samo je SAD od 1946. više od 120 puta upotrijebio vojnu silu u takvim i sličnim sukobima (Waddell, 1993.: 138f.)

²⁶ Ta je strategija doživjela uspjehe i neuspjehe: američka strategija ograničena rata u vrijeme Hladnoga rata, obostrane strategije prisiljavanja na određeno ponašanje u kubanskoj raketnoj krizi, cjelina priprema i provedbe operacije Pustinska oluja sa širokom skalom prisiljavanja, Vijetnamski rat u kojem je američka strategija poražena. U najrecentnijem značenju prostor njezine primjene u miru, krizama, u ratovima s kraja stoljeća – gdje pobjeda s minimumom snage postaje važnija nego pobjeđivanje sredstvima maksimalne paljbene moći (Cimbala, 1998.:134 i d.).

Logika vojnog, gramatika političkog

U raznim opisima i propisivanjima načela ratovanja ostaje dvojbeno o čemu je tu riječ. Je li neko načelo (a) ono prvo odakle uopće jest rat/ratovanje, (b) ono prvo odakle nastaje rat/ratovanja i/ili (c) ono prvo odakle se ratovanje spoznaje²⁷ i što dakle stoji na čelu spoznavanja i djelovanja te upravlja njima, (d) jesu li to načela "prisutna u stvarima" – pa su doista inherentna ratu/ratovanja ili su to načela izvanjska ratovanju? S početka ovoga teksta u bilješkama, navedena načela pripadaju točki "c". Na primjer: u temelju svih ratnih operacija nalazi se načelo koje **treba slijediti** u svim ratnim kombinacijama, a ono obuhvaća strategijske **maksime**: strategijskim pokretom pobijediti glavninu armije, manevrom vezati dijelove neprijateljevih snaga... (Jomini, 1992.: 70). Ali je očito da "ratne operacije – ne samo danas nego i za Jominijeva suvremenika Napoleona – ne obuhvaćaju cjelinu rata i ratovanja. Još je problematičnija točka "d". Načelo je uvijek načelo nečega i ovisno je o sadržaju i mijenama toga čije je ono načelo. Međusobni odnosi logike i gramatike političkog i vojnog upućuju na oprez pri zaključivanju o primjerenosti načela rata/ratovanja, o tome da neko načelo ostaje postojanim unatoč jakim promjenama u području za koje se očekuje da ono vrijedi. S tim u svezi mogu se istaknuti dva smjera suvremenih znanstvenih nastojanja. Prvi smjer jest kritika naslijeđenih i novih stajališta te povijesnosti i spoznajne vrijednosti **vojne analize**, a posebice njezinih vodećih i regulativnih pojmova kamo pripadaju načela rata i to u kontekstu cjeline i pojedinih razina rata. Drugi smjer čine razni preopisi i oblikovanja dinamičnog teoretskog polja rata i ratovanja što uključuje **dekonstrukciju** stabiliziranih ("po sebi razumljivih", "neupitnih") misaonih tvorbi, **dekonstrukciju načela** i poredaka **diskurza** u kojima se načela oblikuju i djeluju. Kretanje znanosti u oba naznačena smjera nipošto nije osigurano ostrim i postojanim granicama pojava a posebice granicama između vojnog i nevojnog, ratnog i neratnog te logike i gramatike politike naspram logici i gramatici najširih razmjera vojnoga. U najnovije vrijeme ubrzano je istovremeno sužavanje i širenje udjela vojnoga (u smislu njegove logike) u tumačenjima, reopisima i re-konstrukcijama starih i novih područja djelovanja. Tako se u vezama politike i vojske kao "marširajuće diplomacije" (u inter-vencijskoj strategiji mirovnih operacija ili u kakvim drugim netradicionalnim misijama) uvijek zahtijeva **prisila** (Cimbala, 1998.: 8,9). Pokrenuta ili za pokretanje spremna vojska, i kad ostaje suspregnuta/suzdržana, ona u zahvatu političke/diplomatske strategije i kao njezina sastavnica već jest prisila: kao pokrenuta i suzdržana sila u političko/diplomatskoj strategiji doprinosi prisiljavanju, navođenju protivnika da stane prije nego što je ispunio cilj, da vrati (započetu, čak odmaklu) akciju na početak i/ili da promijeni vladu, režim. Ta se strategija, dakle, razlikuje od strategije **odvrćanja** protivnika od pokretanja akcije (Cimbala, 1998.: 13) svojom vjerodostojnošću ili postignutom uvjerenjivošću prijeteće odmazde koja bi prevagnula nad bilo kakvom mogućom koristi od napadaja (Boserup, 1990.:9). Strategija prisiljavanja (u vezama vojne i diplomatske strategije) **sužava** prostor i ograničuje mogućnosti dominacije vojne logike i gramatike koja dok je u vlasti tradicije još preuzimlje, čuva i promiče Jominijeva, Clausewit-

²⁷ Načelo je "ono prvo odakle što god ili jest ili nastaje ili se spoznaje" (Aristotel, 1992.:1013 a 20).

zova i novoklauzevicijanska shvaćanja kojima je odlučujuća bitka središte gravitacije; shvaćanja koja ne prelaze granice naslijeđena uvjerenja da je svijet (samo) skup država, a cilj svake od njih jest moć koja se stječe i održava silom (Paret, 1982.:79). Potkopavanje fiksacija *pobjedom, pobjedničkim ratovima* i *zero – sum – game* ratne ideologije, na osebujan se način **šire razmjere logike vojnoga**; ono se uvlači i sklanja u političke, **očevidno** nevojne, diskurze i njihove poretke. Pritom se **ograničuju** mogućnosti njegova relativno čistog prakticiranja. Uvlačenjem vojnoga u političko i njegovim preobrazbama povećavaju se mogućnosti sprječavanja, obuzdavanja, odgode, manje pak prevladavanja uzroka i razloga sukoba u vremenu koje je (neki misle i prebrzo)²⁸ nazvano post-hladnoratovskim. U tako označenu vremenu, razmahom strategija pri nudi na kooperativnost, paradoksalno se razmiču granice učinkovitosti vojne strategije. Ona nije više samo instrument, sredstvo politike: ona se do neprepoznatljivosti uvlači u načine **političkog** prožimajući svojom logikom strategije prisiljavanja. Naravno, uvučena u političko, prekrivena diskurzom politike, ona gubi na baštinjenu identitetu, a načela ratovanja dijelom preoblikuje u sastavnice strategije prisiljavanja.

Političko i vojno u strategijama prisiljavanja – ako im je cilj sprečavanje sukoba, posebice SNI – posjeduju različitim uspjehom onaj prostor što je ostao nebranjen Virtualnim ratom i njegovim međunarodnim i nacionalnim institucijama čuvanja mira.

Literatura

- Antal, John (1993.) "Thoughts About Maneuver Warfare". U: Hooker, R. (ur.): *Maneuver Warfare, An Anthology*. Presidio Press, USA, str. 57-75.
- Aristotel (1992.) *Metafizika*. Zagreb
- Baldwin, D.A. (1987.) "Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies". U: Klaus Knorr (ur.): *Power, Strategy and Security*. New Delhi.
- Baron Anoiné Henry de Jomini (1996.) *The Art of War*. London: Greenhill Books.
- Beaufre, André (1968.) *Uvod u strategiju*, Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Berruto, Gaetano (1994.) *Semantika*. Zagreb: Antibarbarus.
- Bolger, Daniel (1993.) "Maneuver Warfare Reconsidered". U: Hooker, R., (ur.): *Maneuver Warfare, An Anthology*. Pub. in the United States of America: Presidio Press. Str. 19-41.
- Bond, Brian (1977.) *Liddell Hart, A study of his Military Thought*. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.
- *** (1989.) *Brassey's Multilingual Military Dictionary*. London, New York: Brassey's U. J.
- Brown, Neville (1992.) *The Strategic Revolution, Thoughts for Twenty First Century*. London, Washington, New York: Brassey's (UK).
- Builder, Carl (1989.) *The Masks of War, American Military Styles in Strategy and Analyses*. Baltimore and London: A Rand Corporation Research Study, The Johns Hopkins University Press.
- Bull, Hadley (1987.) "Strategy Studies and Its Critics". U: Knorr, K. (ur.): *Power Strategy and Security*. New Delhi.

²⁸ Nakon Zaljevskog rata, tvrdi se, svijet je i jednopolaran i bipolarni: SAD je prva sila, a nuklearno oružje je sabrano pretežno u rukama dviju sila (Jervis, 1992.: 257-8); neki pak dvoje: "Znači li svršetak hladnog rata samo kraj konsenzusa o hladnom ratu" (Hogan, 1992.).

- Cimbala, Stephen (1998.) *Coersive Military Strategy*. Texas A&M Univ. Press
- Clausewitz, Karl Maria (1988.) *Vom Kriege*. Stuttgart: Philipp Reclam Jun.
- Elliot, Jeffrey M, Reginald, Robert (1989.) *The Arms Control, Disarmement, and Military Security Dictionary*. Santa Barbara, Oxford: Clio Press Ltd.
- *** (1986.) FM 100-5 *Operations*. United States Army, Fort Monroe, USA: Comm. TRADOC.
- Foucault, Michel (1994.) *Znanje i moć*. Zagreb: Nakladni zavod, Globus.
- Grau, Lester (1994.) "Russian Approach to Future Maneuver War", *Military Review*, 74(4): str.43-49.
- Hogan, M. J. (ur.) (1992.) *The Ende of Cold War*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Jones, Archer (1996.) *Elements of Military Strategy, An Historical Approach*. London: Praeger Publishers.
- Lind, William, (1993.) "The Theory and Practice of Maneuver Warfare". U: Hooker, R. (ur): *Maneuver Warfare, An Anthology*, Pub. in the United States of America: Presidio Press. Str. 3-18.
- Lind, William (1985.) *Maneuver Warfare Handbook*. Boulder and London: Westview Press.
- Meese, Michael (1993.) "Institutionalizing o Maneuver Warfare: The Process of Organizational Change". U: Hooker, D. (ur): *Maneuver Warfare, An Anthology*. Pub. in the United States of America: Presidio Press. Str.193-215.
- Mills, Sara (1997.) *Discourse*. London and New York: Routledge.
- *** (1997.) *National Military Strategy*.
- Paret, Peter (1986.) "Clausewitz". U: Peter Paret, (ur.): *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*. Princenton, New Jersey: Princeton University Press. Str. 186-213.
- Pirnie, Bruce, Gardiner, Sam (1996.) *An Objectives-Based Approach to Military Campaign Analysis*. Santa Monica: National Defense Research Institute, Rand.
- Raport, Anatol (1982.) "Editor's Introduction. U: Carl von Clausewitz, *On War*. London: Penguin Books. Str.11-89.
- Sokolovsky, Vasily (ur.) (1963.) *Military Strategy, Soviet Doctrine and Concepts*. New York, London: Praeger Paperbacks.
- Shafritz, Jay et al (1989.) *The Dictionary of Military Science*. New York: Facts On File.
- Sun Cu (1995.) *Umijeće ratovanja*. Zagreb: Hrvatsko vojno učilište "Petar Zrinski".
- *** (1992.) *The Official Dictionary of Military Terms*. Compiled and Authorized by The Joint Chiefs of Staff U.S. Department of Defense, Irvine, Washington:Global Professional Publications.
- Waddell, Ricky (1993.) "Maneuver Warfare and Low-Intensity Conflict". U: Hooker, R. (ur.) *Maneuver Warfare, An Anthology*. Presidio Press, Pub. in the United States of America. Str. 119-141.

THE PRINCIPLES OF WARFARE: THE ASPECTS OF TRANSFORMATION AND BECOMING DATED

Ivo Paić

Summary

The problem of this research is an unovercome belief that despite the changes of the reality of war and warfare, stable relation between principles and that changeable reality still prevails. The main question is whether that belief is an indicator of principles and inappropriateness of these structures for demands of the changed "image of war" becoming dated, so that some parts of it's content belong to history. Two ways of looking on the understanding aspects of becoming dated have been pointed out. One of them opens with radical penetration of time into principles: "competing in time" becomes central notion in the manoeuvring warfare. The author extends that notion to the entirety of war reality. He demonstrates that structures of principles enter the circle of competition in pace (by repeatedly coming across evaluation, orientation, deciding and acting processes), undergo changes and become outdated (exemplarily: "manoeuvre"). The other perspective deals with the problems and the consequences of unclear boundaries of phenomena, which are covered by doctrines dealing with low intensity conflicts (semantic spheres, semantic fields). It also deals with transformations of principles and their becoming dated by infusing the military logic into political grammar, especially in the strategies of forcing the other side to avoid conflict, to stop it, to return to the original state etc. In the sequence of exposition the author describes the outlines of reversing hierarchy, principle connections, the meaning of "to be faster" in the circle of competition and in transformational logic (the modification of "Boyd's circle"), the principle "destruction" as a relict, warfare without the "essence of war", "War" as master signifier and an empty space, principles which take over (until destruction) areas unfamiliar to them; redirecting of LIC; towards the end he explains the basic problems concerning the relation Nuclear bomb – Virtual war – LIC in order to show conditions of "allowed" conflict area.

Key words: principle, competition in time, manoeuvre, Boyd's circle, becoming dated, absolute war, Virtual war, LIC, semantic field, semantic sphere